

Peter Frankopan, *Putovi svile*, prev. Jakša Bilić (Zagreb: MATE d. o. o, 2019), 625 str.

Knjiga *Putovi svile*, originalno izdana 2015., u godinu dana pokazala se vrlo popularnim djelom – privukla je pozornost velika broja ljudi koji inače ne čitaju često suhoparne povijesne monografije te ubrzo postala svjetski bestseler. Međutim, spomenuta je knjiga i ozbiljan historiografski projekt kojim britanski povjesničar Peter Frankopan nastoji čitateljima predočiti sintezu svjetske povijesti iz nove perspektive – zemalja središnje Azije (ili, kako ih sam pisac naziva, zemalja „Putova svile“).¹ Frankopan je profesor svjetske povijesti i ravnatelj Centra za bizantske studije na Oxfordu, jednome od najuglednijih svjetskih sveučilišta. Teško je definirati njegov širok istraživački interes, ali, kako i on sam tvrdi, primarno se fokusira na povijest Bizanta, Rusije i Putova svile (svoju doktorsku disertaciju bazirao je na novome pristupu i analizi *Aleksijade*). Također, područjem su njegova interesa i Križarski ratovi, o čemu je napisao monografiju *The First Crusade: The Call from the East*.

Pogledom na atraktivnu naslovnicu uočavamo podnaslov „Nova povijest svijeta“, koji nam odmah daje do znanja kako se radi o pokušaju revizije tradicionalne slike svjetske povijesti. Frankopan u središte pozornosti stavlja centralnu Aziju, regiju često zanemarivanu u sintezama svjetske povijesti. Taj potez objašnjava nazivajući je kovanicom Ferdinanda von Richtofena – „Put svile“ – jer, kako autor tvrdi, Putovima svile odvijala se najunosnija trgovina tadašnjega svijeta, razmjenjivale su se stavke različitih kultura i religija, širile se ideje od daleke Kine do Europe, a nakraju preko Atlantika u Novi svijet. Prema riječima autora, temeljna premisa na kojoj počiva ova knjiga jest ta da su „putovi svile arterije svijeta kojima je sva ova razmjena tekla“. Time se odmiče od tradicionalno uspostavljene slike Europe kao centra svijeta i njegovo središte geografski i kulturno postavlja na područje današnjega Irana, nekadašnje perzijske države. U današnje vrijeme, kada se povjesničari zatvaraju

¹ Autor se u naslovu umjesto uobičajene sintagme „Put svile“ radi estetskoga efekta koristi kovanicom „Putovi svile“. Naime, u nazivima svih poglavlja nalazi se „Put ...“, primjerice: „Put vjera“, „Put zlata“, „Put rata“ i sl. Autor ovim jednostavnim literarnim efektima dočarava složenost Puta svile te razbija koncepciju doslovnoga shvaćanja toga pojma.

u što uže i određenije teme, ova knjiga predstavlja ambiciozan projekt koji prati povijest od razdoblja Aleksandra Velikoga (4. st. pr. Kr.) do događaja 21. stoljeća na širokome području koje uključuje više kontinenata. Sastoji se od dvadeset i pet poglavlja, sadrži brojnu arhivsku građu i literaturu koju je pisac skupljao putujući svijetom, a sama bibliografija knjige predstavlja jedan zaista impresivan i opširan istraživački pothvat. Iako bi šestotinjak stranica, na koje se ova knjiga proteže, bilo sasvim dovoljno za neko drugo djelo, zbog ambicioznoga spektra projekta na koji se odlučio Frankopan u ovome se slučaju taj broj doima gotovo nedostatnim. Zbog toga, kao i samih snažnih teza sadržanih u ovome djelu, knjiga nije informativna sinteza u klasičnome smislu pregleda povijesnih događaja i procesa. Ona, doduše, pokušava biti i to, ali taj sadržaj prije svega služi obrani autorovih stavova i pretpostavki – osobito kad se radi o objašnjenju važnosti Putova svile.

Ovu knjigu možemo podijeliti na dva dijela, na predmoderni i moderni dio povijesti, a tako je otprilike po broju stranica i podijeljena. Započinjući s antičkom poviješću, u poglavlju „Stvaranje Puta svile“ pratimo eksploziju bogatstva Rima, koju autor pripisuje rimskome osvajanju Egipta. Samim time kapital i kupovna moć Rimskoga Carstva povećali su se te se tako stvaraju dva moćna carstva – Rim i Kina, svako na jednome kraju svijeta. Putovi svile, točnije, trgovci koji su ondje djelovali, spajali su ta dva velika carstva te, kako autor tvrdi, zapravo stvorili nekakvu vrstu protoglobaliziranoga svijeta. To je jedna od najvažnijih teza u prvome dijelu knjige – globalizacija na neki način postoji odavno, nije moderni produkt. Tu tvrdnju autor potkrepljuje mnoštvom izvora i nalazišta, spominjući Rim, nalazišta rimskih novčića na tamilskome govornom području i sl. Osim ekonomske važnosti Frankopan ističe važnost Putova svile pri širenju religija (u poglavljima „Put vjera“ i „Put prema kršćanskom istoku“), navodeći primjere širenja budizma iz Indije u Kinu, širenja ranoga kršćanstva te nakraju širenja islama arapskim osvajanjima. Posebnu pažnju pridaje širenju ranoga islama, opisujući bogatstvo arapskih gradova poput Bagdada. Tu se uspoređuje „mračna“ slika siromašne srednjovjekovne Europe s bogatstvom i raskoši Istoka toga vremena. Pojedinci, opet uglavnom trgovci, na svojim dugim putovanjima razmjenjuju kulturne obrasce s lokalnim stanovništvom te tako djeluju difuzno pri širenju svojih religija. Događaj koji je promijenio ekonomsku sliku svijeta Frankopan nalazi u otkriću Amerike i europskoj kolonizaciji koja je potom uslijedila. Njome Europa postaje ne samo geografsko središte svijeta već zbog silne količine sirovina koje su Europljani donosili iz Novoga svijeta od Azije preuzima i primat ekonomski najmoćnijega kontinenta. Tu je važna autorova teza kako pojava Osmanskoga Carstva prekidajući trgovačke veze nije prekinula dotadašnju „globalizaciju“ svijeta. Kao dokaz toj tvrdnji navodi ogromne prihode Osmanlija koji su dolazili od carina na uvoz robe, a koji su im potom omogućili izgradnju impresivnih zdanja poput velike džamije u Drinopolju. Važno je napomenuti i autorovo opisivanje razloga uspona sjeverne i sjeverozapadne Europe u ranome novom vijeku (uključujući i uspon Britanskoga Carstva). Među razloge ubraja veći postotak urbanoga stanovništva i veću gustoću naseljenosti u odnosu na južnije susjede. Kao što je primjetno iz ovoga rada, u ovome dijelu knjige razni povijesni periodi, kao i događaji u njima,

zadobivaju različit stupanj pozornosti autora, ne uvijek u skladu s općeprihvaćenom percepcijom važnosti dotičnih događaja.

Druga polovica bavi se znatno užim razdobljem nego prva. Naime, na preostalih tristotinjak stranica razmatra se period od druge polovice 19. stoljeća do današnjega razdoblja, mnogo kraći od prijašnje tri tisuće godina. Primjetna je i orijentacija na pregled povijesnih događaja iz perspektive Velike Britanije i njezinih činovnika, što se objašnjava globalnim utjecajem Britanije i čini je u autorovim očima svojevrsnom studijom slučaja. Tema koja se u ovome dijelu knjige neprestano ponavlja borba je kolonijalnih i imperijalnih sila za prevlast nad područjem „centra svijeta“, u ovome slučaju Irana. U poglavlju „Put u rat“ analizira se sukob Britanije i Rusije prije Prvoga svjetskog rata, sam Prvi svjetski rat, sukob SAD-a i Sovjetskoga saveza (sukob koji dominira u nekoliko posljednjih poglavlja knjige), to jest sukobi radi postizanja prevlasti nad tim izrazito važnim geopolitičkim područjem. U poglavlju „Američki put svile“ Frankopan se bavi počecima američkoga djelovanja na Bliskome istoku. Prema ovoj knjizi, ona sežu u pedesete godine 20. stoljeća te im je glavni uzrok – nafta. Tu se objašnjava dugoročna američka želja za ovladavanjem Iranom. Naime, ako Amerikanci žele biti gospodari Putova svile (time i Bliskoga istoka), moraju ovladati centrom svijeta, a to je Iran. Drugi dio knjige zbog veličine i manjega vremenskog raspona više je detaljan opis događaja vezanih za zemlje koje pripadaju tzv. „centru svijeta“ negoli pokušaj dokazivanja već postavljenih teza, što ga čini podosta različitim od prvoga dijela. Pri kraju prelazi se iz pogleda povjesničara u geopolitičku analizu, s obzirom na to da se autor bavi sebi suvremenim događajima. Posljednja poglavlja ostavljaju dojam uvoda u iduću Frankopanovu knjigu iste tematike – „The New Silk Roads“, koja se bavi analizom suvremene problematike područja Putova svile. U zaključku se donosi opća ocjena važnosti Istoka u prošlosti te se napominje slabljenje svjetskoga utjecaja zapadne civilizacije. Knjiga teatralno završava rečenicom „Putovi svile ponovo se uzdižu.“

Knjiga *Putovi svile* nije povijesna monografija, pa čak ni sinteza u klasičnome smislu. Ona odskaje od rigidne strukture te detaljno popisane i praćene metodologije, što neke potiče na kritiku u vezi s njezinom „neznanstvenošću“. Također, pisana je jednostavnim jezikom koji je lako razumljiv širokoj publici. Međutim, ako uzmemo u obzir autorov status, količinu korištene literature i ogroman broj analiziranih izvora, ne možemo reći da je ona samo „popularno“ povijesno djelo. Spajanjem svega spomenutoga nastalo je djelo pristupačno širemu čitateljstvu, ali isto tako izuzetno dobro potkovano „znanstvenošću“, što ga čini korisnim i stručnijim čitateljima. Što se tiče odmaka od autoru morskoga europocentrizma, možemo reći kako je on uspješan u onim dijelovima knjige koji se bave predmodernom poviješću. Zaista se slikovito dočaravaju „siromašni“ Zapad i „bogati“ Istok te prevrat koji je zamijenio spomenute uloge. Nažalost, u drugome dijelu, koji se bavi modernom poviješću i sadašnjicom, vraćamo se u tradicionalne uloge, koje podrazumijevaju sagledavanje fenomena iz već spomenute angloameričke perspektive. Događaji su uglavnom prikazani s gledišta britanskih diplomata ili vanjske politike SAD-a, što u konačnici ostavlja dojam kako je autor bio uspješniji kad se bavio pisanjem povijesti, a ne geopolitičkim analizama. Imajući

sve to na umu, i dalje možemo reći kako ova knjiga zaslužuje svoju svjetsku popularnost bez obzira na svoje mane. Dakle, i ako njezinu historiografsku korist ostavimo po strani, njezina je vrijednost u smislu znanstveno-popularizacijskoga djela hvalevrijedna.